।।नहि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते।।

जय भवानी शिवाजी शिक्षण मंडळाचे

दादासाहेब जोतीराम गोडसे

कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,

वडूज

ता. खटाव जि. सातारा

इतिहास विभाग

www.youvaworld.com

Date : Page :

Topic :

। न हि ज्ञानेन सदृशं
पवित्रमिह विद्यते ।

छ. शिवाजी शिक्षण मंडळ वडुजचे

दादासाहेब जोतिराम गोडसे

आर्ट्स, कॉमर्स, सायन्स, कॉलेज वडुज

इतिहास विभाग

बी. ए. भाग - ३

सन - २०२२ - २३

॥ नही ज्ञानेनं सदृश्यं पवित्रमिह विद्यते ॥

छ.शिवाजी शिक्षण मंडळ वडूजचे

दादासाहेब जोतीराम गोडसे

आर्ट्स,कॉमर्स, सायन्स, कॉलेज,वडूज.

ता.खटाव ,जि.सातारा.

इतिहास विभाग

प्रमाणपत्र

प्रकल्पाचे नाव. ऐतिहासिक पर्यटन

अ.क्र.	रोल नं.	नावे	सही
१)	३५८	कु. पाटोळे ऋतुजा आनंदा	R.A.Patole
२)	३६०	श्री. पोळ दयानंद गोविंद	[illegible]
३)	३६१	कु. राऊत प्राजक्ता गणेश	P.G.Raut
४)	३६२	कु. साळुंखे प्रणाली संजय	P.S.Salunkhe
५)	३६३	कु. शिंदे शिवानी अनिल	Shinde
६)	३६४	कु. वाईकर साक्षी पांडुरंग	S.P.Waikar
७)			

यांनी पूर्ण केला.

[signature]

शिक्षक सही

www.youvaworld.com

Date : ______ Page : ______

Topic :

संकलन

नाव - कु साक्षी पांडुरंग वाईकर

वर्ग - बी.ए.भाग ३

रोल नंबर - ३६४

पेपर नंबर - १६

पेपरचे नाव - इतिहासाच्या पद्धती
आणि उपयोजना

मार्गदर्शक - प्रा. घार्गे. आर. एम
प्रा. गुजर. व्ही. बी

ग्रुप नं - ३ (c)

www.youvaworld.com
Date : Page :
Topic :

अनुक्रमणिका

अ.नु	विषयसूची
१)	प्रस्तावना
२	उद्दिष्ट्ये
३	गृहितके
४	पर्यटन
५	क्षेत्रनिर्देश
६	आभार

www.youvaworld.com

Date : Page :

Topic :

प्रस्तावना

प्रस्तावना :-

भारतीय इतिहास व संस्कृतीला हजारो वर्षाची परंपरा आहे. इतर कोणत्याही देशांपेक्षा येथील इतिहास व संस्कृतीचा ठेवा हा अनमोल आहे. भारतातील अनेक राज्यामध्ये महत्वाचे किल्ले, नद्या, राजवाडे, मंदीरे, लेणी मस्जीदे, समाध्या, कबरी नद्यांचे घाट अशी अप्रतिम स्मारके आहेत. पर्यटन विकासात ऐतिहासीक घटक व घटना याबद्दल लोकांना कुतुहल व अश्या असते. अशा स्थळांना भेटी देण्यास पर्यटक पसंती दाखवतात.

याशिवाय अजिंठा लेणी ही जगप्रसिद्ध लेणी म्हणुन ओळखली जाते. येथे २९ लेणी असुन यामधुन बुद्धाचे दर्शन घडते

महाराष्ट्र हे पर्यटनाच्या दृष्टीने वैभवशाली वारसा असलेल राज्य आहे प्रदीर्घ ऐतिहासीक परंपरा समृद्ध, सांस्कृतिक वारसा निसर्गाचा वरदहस्त लाभलेली प्राकृतिक सौंदर्य स्थळे यामुळे हे राज्य जागतिक पर्यटन

www.youvaworld.com

Date : Page :

Topic :

नकाशावर विराजमान आहे

महाराष्ट्रात अजिंठा वेरूळ सारखी जागतिक किर्तीची लेणी व शिल्पे ऐतिहासीक नगरे आहेत.

उद्दिष्टे

१) ऐतिहासिक पर्यटनाची संकल्पना समजते

२) पर्यटनाचे बदलते स्वरूप समजते.

३) ऐतिहासिक विषयक पर्यटनाबाबतचे विषय समजतात.

४) ऐतिहासिक विषय पर्यटनामध्ये ऐतिहासिक स्थळे वास्तु कलाविषयक घटक, सण, उत्सव यांची माहिती होते.

५) पर्यटनाचे इतिहासातील महत्त्व स्पष्ट होते.

६) जागतिक वारसा स्थळ याचा अभ्यास करता येईल

गृहितके

१) भारतातील अनेक राज्यामध्ये महत्वाचे किल्ले नद्या, राजवाडे, मंदिरे, लेणी, मशिदे समाध्या, कबरी नद्याचे घाट इत्यादी स्मारकांची माहिती मिळते.

२) महाराष्ट्रात अजिंठा, वेरूळ, यासारखी जगातिक किर्तीची लेणी व शिल्पे व ऐतिहासीक नगरे याचा अभ्यास केला जातो.

३) या ऐतिहासीक पर्यटनामुळे देशातील लोकांना रोजगार चलन प्राप्ती अशा अनेक बाबतीत हातभार लागला आहे.

४) महत्त्वपुर्ण ऐतिहासीक बाबीचा अभ्यास केला जातो.

५) अनेक प्रकारच्या ऐतिहासीक पर्यटन स्थळांची माहिती मिळते.

पर्यटनाचे इतिहासासाठी असलेले महत्व -:

पर्यटन क्षेत्रामध्ये इतिहासाची भुमिका अत्यंत महत्वाची ठरते. ऐतिहासीक पर्यटन हे एक पर्यटनाचे स्वरूप आहे. हे स्वरूप ऐतिहासीक ठिकाणांशी संबधित आहे. आपला भारत देशाला प्राचीन इतिहास व संस्कृतीचा वारसा लाभला आहे. त्यामुळे भारतामध्ये प्राचीन व मध्ययुगीन वास्तु व स्मारके मोठ्या प्रमाणावर पाहण्यास मिळतात. ज्या ठिकाण या वास्तु आहेत ती ठिकाणे ऐतिहासीक पर्यटन स्थळे ठरतात. त्यामुळे पर्यटनामुळे ऐतिहासीक वास्तुंना अत्यंत महत्व अस-ल्यामुळे ऐतिहासीक स्थळामध्ये भुमिका महत्वाची आहे. जर ऐतिहासीक स्थळे नसतील तर ऐतिहासीक पर्यटन होऊ शकणार नाही.

आपल्या भारत देशामध्ये अनेक ठिकानी प्राचीन व मध्ययुगीन स्मारके आहेत यामध्ये ताजमहाल गोल-घुमट, बिबिकामकबरा, यासारख्या स्मारकांचा समावेश होतो अंजिठा, वेरूळ, शिरूर, उस्मानाबाद येथील प्राचीन व जग-प्रसिद्ध लेणी आहेत. याशिवाय प्राचीन मध्ययुगीन कालखंडातील अनेक वैशिष्ट्पुर्ण किल्ले पाहण्यासाठी अनेक देशी-विदेशी पर्यटक या स्थळांना भेटी देतात याशिवाय अनेक स्तुप राजवाडे, मंदिरे यामध्युन असणाऱ्या कला-कृती चित्रकला, पर्यटकांना आकर्षित करणाऱ्या आहेत. त्यामुळे पर्यटकांना चालना मिळते.

पर्यटनाची व्याख्या -:

सायकलवरुन प्रवासासाठी फिरणे, गिर्यारोहन, खेळ, निसर्गनिरीक्षण इत्यादी साठी भ्रमंती करणे. मुक्काम करणे. म्हणजे पर्यटन होय

पर्यटनाचे इतिहासासाठी असलेले महत्त्व

(१) भुतकाळातील स्मारकांच्या दर्शनाने स्थानप्राप्ती -:

भुतकाळातील मानवाला बरेच कुतुहल वाटत असते त्याची माहिती घेण्यासाठी तो सतत प्रयत्नशील असतो. त्यासाठी ऐतिहासीक स्थळांना भेटी देण्याबाबत तो सतत आग्रह असतो अशा स्थळांना भेटी देण्यामुळे त्याला इतिहासाचा काही प्रमाणात का होईना उलघडा होत असतो.

(२) शैक्षणिक देवाण - घेवाण आणि ज्ञानप्राप्ती -:

प्रदीर्घ असा ऐतिहासीक वारसा लाभलेली राष्ट्रांची संख्या अधिक प्रमाणात आशिया खंडात आणि काही प्रमाणात युरोप खंडात आढळते. त्यामुळे ऐतिहासिक बाबींची आवड असणारे पर्यटक आशिया खंडात अधिक प्रमाणात भेट देतात. यामुळे भारताचे स्थान फार वरचे आहे. असे म्हणता येईल भारतात विविध धर्म पंथ जाती - जमाती कला. भाषा वास्तु सण - उत्सव विविध प्रकारची जीवनशैली आढळुन येतात.

③ सणसमारंभ व महोत्सवामधुन ज्ञानप्राप्ती –:

धार्मिक सण व उत्सव याच्या आधारही काही प्रमाणात ऐतिहासीक घटकांशी असतो. आपल्या देशात प्रत्येक महिन्यात सण आणि उत्सव साजरी करण्यात येतो. जानेवारी महिन्यात मकर संक्रांती सण करण्यात येतो. त्यानंतर पुढील महिन्यात कोणता ना कोणता तरी सण साजरा करण्यात येतो. या सणांमध्ये सर्व धर्मातील सणाच्या समावेश होतो. या सणाच्या प्रसंगी महोत्सव साजरे करण्यात येवु लागले आहेत अशा प्रसंगी पर्यटकांची उपस्थिती वाढत असल्याचे दिसते.

④ ऐतिहासिक बाबींची उकल –:

पर्यटक अधिक प्रमाणात ऐतिहासिक स्थळांना प्राधान्य देत असल्याने अशा पर्यटनाच्या स्वरूपात बदल घडुन येत आहेत हैद्राबाद या सारख्या शहारामध्ये लेजर किरणांच्या मदतीने मोठ्या प्रमाणात प्राचीन व मध्ययुगीन काळातील ऐतिहासीक प्रसंग दाखविला जात आहे. त्याकडे पर्यटकांचा अधिक कल असल्याचे दिसुन येते. त्याचप्रमाणे मुंबई नगरमध्ये एकोणिसाव्या शतकात पारशी आणि ज्यु उद्योगपती लोकांनी वैशिष्ट्य पुर्ण अशा वास्तु बांधल्या आहेत.

⑤ रोजगाराची संधी :-

पर्यटन हा रोजगाराभिमुख व्यवसाय आहे. यामध्ये कुशल व अकुशल लोकांना रोजगार मिळतो हा सेवा उद्योग असल्यामुळे स्थानिक लोकांना रोजगाराची संधी मिळते, व व्यापारातुन त्याचे उत्पन्न वाढते. या पर्यटनामुळे हॉटेल्स, रेस्टॉरंट्स व खानावळ इ मार्फत लोकांना रोजगार उपलब्ध होता. चालक, प्रवासी, एजंट प्रवासी संचालक, वाहतुकदार, दुकानदार, म्हणुन ऐतिहासीक पर्यटनास अलीकडील काळात विशेष महत्व प्राप्त झाले आहे.

⑥ ऐतिहासिक स्थळांचे संवर्धन व जतन :-

इतिहासाच्या दृष्टीने इतिहासाची साधने ही इतिहासाच्या आत्मा आहे साधनाशिवाय आपण इतिहासात लिहु शकत नाही. त्यामुळे इतिहासामध्ये साधनांना अत्यंत महत्वाचे स्थान आहे. साधने ही वेगवेगळ्या प्रकारची प्रकारची आहेत. त्यामध्ये ऐतिहासीक स्थळे मंदिरे लेणी, किल्ले, स्मारके ही इतिहासाची प्राथमिक व महत्त्वपुर्ण साधने किंवा घटनाचे साक्षीदार आहेत.

⑦ पर्यटनामुळे इतिहासाला उजाळा मिळतो :-

पर्यटन वेगवेगळ्या ऐतिहासिक स्थळांना भेट देत असताना त्या ठिकाणाची तेथे घडलेल्या घटनांची ऐतिहासीक माहिती पर्यटकांना मिळत असते. प्रत्यक्ष घटना घडलेल्या स्थळांना भेट दिल्याने संपुर्ण घटना डोळ्यांसमोर उभी राहते.

www.youvaworld.com

Date : Page :

Topic :

⑧ स्थानिक इतिहास प्रकाशामध्ये येतो -:

आधुनिक काळामध्ये पर्यटनाला गती मिळत आहे. त्यामुळे अनेक पर्यटन स्थळे नव्याने पर्यटनाच्या नकाशावर येत आहेत त्यामुळे पर्यटकांची अशा ठिकाणी गर्दी वाढत आहे. या स्थळांची माहिती व इतिहासाविषयक ज्ञान पर्यटकांना मिळत असल्याने तेथील स्थानिक इतिहासावर प्रकाश पडु शकतो.

⑨ शिल्पकला व मुर्तिकलेची ज्ञानप्राप्ती -:

भारतामध्ये प्राचीन काळापासुन विविध राजवटीच्या कालखंडामध्ये कलात्मक वास्तुशिल्पाची निर्मिती झाली आणि या वास्तुमधील वैशिष्टपुर्ण शिल्पकला व मुर्तिकला पर्यटकांचे खास आकर्षण ठरत आहे.

⑩ इतिहासाचा अभ्यास करण्यास मदत होते -:

प्राचीन काळातील विविध ठिकाणी असणारी लेणी, मंदिरे स्मारके किल्ले, ऐतिहासीक ठिकाणे इ सर्व घटकांमुळे प्राचीन भारतीय संस्कृतीची ओळख होते. तसेच प्राचीन कालातील, मध्ययुगीन काळातील सामाजिक, राजकीय आर्थिक, व धार्मिक स्थिती याची माहिती मिळण्यात मदत होते.

(७) मानवी समाजाची प्रगतीची माहिती-ः

प्राचीन काळातील सिंदु मानवी जीवन किती प्रगतीशील होते. याची जाणीव होते. तसेच त्यानंतरच्या काळात मानवी संस्कृतीमध्ये झालेली अनेक परिवर्तन स्पान होता. अश्मयुगीन कालखंडापासुन ते आधुनिक कालखंडापासुन ते आधुनिक काळापर्यंत मानवी समाजात सतत परिवर्तनशील भर पडत आलेली आहे. याची जाणिव इतिहासातील आपणास होते.

www.youvaworld.com

Date : Page :

Topic :

ऋणनिर्देश

दादासाहेब जोतिराम गोडसे, कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय वडुज मध्ये B.A भाग (III) या वर्गात असुन इतिहास प्रात्यक्षिक या विषयात अंतर्गत पुर्ण करीत असताना मला माझ्या मैत्रिनीनी मदत केली. मी त्यांची ऋणी आहे

तसेच मला विषय शिक्षक प्राध्यापक धार्गे R.M व गुजर V.B यांनी देखील बहुमोल मार्गदर्शन केले प्राचार्य, पाटील . एस बी यांनी देखील बहुमोल मार्गदर्शन केले. त्यामुळे किंवा त्याबद्दल मी त्यांची ऋणी आहे.

आभार

या शैक्षणिक वर्षापासुन महाविद्यालयातील BA भाग (III) या वर्षासाठी इतिहास अभ्यास या विषया अंतर्गत विषय प्रकल्प करण्याची संधी शिवाजी विद्यापिठ कोल्हापुर यांनी उपलब्ध करुन दिली. त्याबद्दल शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापुर यांची ऋणी आहे.

विषय प्रकल्प करित असताना विषय स्वातंत्र प्रा. घार्गे R.M व प्रा. गुजर V.B तसेच प्रकल्पासाठि आवश्यक ती माहिती देणारे विषय क्षेत्रातिल सहकारी यांची मी मनापासुन आभारी आहे.